

יכתוב טז. יז של יד י"ח קודם של ראש.

ב. של י"ט. כ ראש יכתוב כל אחת כא

מקורות הכתיבה

וע"כ אם קשה לו, עדיף שלא יעבור. (שערי תשובה
סק"ג בשם ספר הכוונות, פוסקים)

הפרשה הבאה, והכל כדי שלא יהיה טעות, שאי אפשר לתקן משום שלא כסדרן. (כ"י בשם הר"י אסכנדרני, ועיין לקמן סכ"א)

יח. כאמור לעיל, אם כתב שלא כסדרן הרי זה פסול אפי' בדיעבד. אמנם כל זה דוקא אם את הפרשה עצמה כתב שלכס"ד, משא"כ אם כתב את הפרשה כסדרן ורק את סדר הפרשיות כתב שלא כסדרן, יש להם תקנה ע"י שיברר מסופרים אחרים. כגון אם כתב קודם פרשת "והיה כי יביאך", יברר אצל סופר אחר אם יש לו פרשת "קדש" שכתב קודם שכתב הוא פרשת "והיה כי יביאך", ויכול לצרף שניהם ביחד. וכן אם כתב הכל כסדרן ואח"כ נפסלה הפרשה הראשונה, אינו יכול לכתוב רק את הפרשה הראשונה בלבד, דהוי שלא כסדרן. וע"כ יברר אצל סופר אחר שכתב הפרשה הראשונה קודם שכתב הוא את הג' פרשיות הנותרות ויכול לצרפם. וצריך שידע בודאי שנכתבה קודם, דאם יש ספק, הוי ספיקא דאורייתא, וספיקא דאורייתא לחומרא. (מ"ב סק"ד)

טז. בתפילין אין לתלות בין השיטין אפי' שכתוב כסדרן, ובס"ת יכול לתלות. ולכתחילה כדאי שלא יתלה.

יז. לכתחילה צריך לכתוב כל הד' פרשיות של "יד", וכן את הד' פרשיות של "ראש" בבת אחת בלא הפסק. ויש בזה כמה דרגות:

א. כל הד' פרשיות.

ב. ג' הראשונות ואח"כ הפרשה האחרונה.

ג. ב' הראשונות ואח"כ ב' האחרונות.

אם הפסיק באמצע, לא מעכב. ויש העוברים בדיו על המילה הראשונה של הפרשה כשחוזר לכתוב, כדי שיהיה נקרא שכתב ברציפות. אך גם זה לא מעכב. ויזהר שכשעובר פעם שניה, שלא יקלקל את האות ויהיה פסול, ויהיה שלא כסדרן.

שתיים). וכשם שמבחוץ מחולק לארבע, אף בפנים צריך שיהיה מחולק לארבע.

כא. לא יעשה את התפילין של ראש בקלף אחד לכתחילה ואח"כ יתכנו לד' פרשיות. ואם עשה ואינו יכול לתתוך, כיון שאין הבדל גדול בין הד' פרשיות, ואם יחתכם לא יהא מוקף גויל. יכול לשים

יט. תפילין של יד יכתוב ד' פרשיות בקלף אחד, דכתיב (שמות יג, ט) "והיה לך לאות על ירך", אות אחד. וכשם שמבחוץ הוי אות אחד, ה"ה מבפנים, הכל בקלף אחד.

כ. תפילין של ראש צריך לכתוב ד' פרשיות בד' קלפים, דכתיב (שמות יג, טז) "ולטוטפת בין עיניך", "טוטפת" ד' פרשיות (טט - שתיים, פת -

בקלף לברדה, ושל יד כב. כג. כותבן כולם כד בקלף כה אחד.

יכתבם כו, כז

מקורות הכתיבה

כג. לכתחילה ידביק בדבק כשר. והפמ"ג כתב שזה רק למצוה ולא לעיכובא, דכיון שהדבק אינו מעכב בדיעבד, אין קפידא במה מדביק. (מ"ב סל"ב ס"ק ר"כ)

כד. במזוזה אסור לכתוב על שני קלפים ולאח"מ להדביקם, ואפי' אם הם דבוקים קודם שכתב, יש להחמיר.

כה. אפי' שכותב בתפילין של יד כל הדי' פרשיות על קלף אחד, צריך שיכתוב כל פרשה בעמוד אחר. (מ"ב ס"ק ו')

קלף שלם בתוך הדי' בתים וישים חוט או יף לסימן, בין בית לבית. (שו"ע סל"ב סמ"ז) **כב.** לא יעשה את התפילין של יד בדי' אפים על מנת לחברם. ואם כבר כתב בדי' אפים, הוי כדיעבד, ויכול אף לכתחילה לחברם חד. וכן אם נפסלה אחת מהפרשיות, ודאי כול להדביק ולצרף ממקום אחר (באופן שיהיה דין). ואף יכול לכתוב לכתחילה ולחבר, כגון ונמצא טעות בפרשה רביעית. (מ"ב סל"ב ס"ק ט)

להרמב"ם בפ"י המשניות, דיו העשוי מעפצים וקנקנתום כשר. וסדר עשייתו, נוטלים עשן של שמנים או זפת או שעוה וגובלים אותו ביחד עם שרף האילן ובדבש, ומערבבים ודכים אותם עד שיעשה ריקים, אח"כ מייבשים אותם. וכשרוצים לכתוב, שורים אותם בתוך מי עפצא וכיוצא בו, שאם ימחקנו יהא הכתב נמחק, וזה מצוה מן המובחר. ואם מערבבים בתוך העפצים קנקנתום, הכתב מאד חזק ואינו יכול להמחק, ואעפ"כ הדיו והכתב כשרים.

להגהות בשם התוס' ורבינו שמחה, בעינן שיכתוב בדיו שיתקיים על הקלף ויהא ניכר ע"ג הקלף.

להרמב"ן והר"ן יש לעשות את הדיו ע"י בישול, וכן יש לדקדק לכתחילה לעשותו.

(משניות משניות ושרה ח"א ל"ג)

כו. בתלמוד בבלי במס' שבת (ק"ג ע"ב) כתב לא בדיו, או שכתב את האזכרות בזהב הרי יגנוז.

בתלמוד ירושלמי (פ"ק דמגילה) הלכה למשה יני שיהיו כותבים בעורות ובדיו.

כז. שיטת הראשונים:

להרמב"ם (פ"א מהלכות תפילין ה"ג) אין הכוונה לא בדיו, אלא העיקר שיהיה צבע הדומה לדיו אינו שחור, לאפוקי שאר מיני צבעונים דפסול.

להתוס' בשם ר"ת, דיו העשוי מעפצים, אינו ופסול. וראיתו ממסכת גיטין (דף י"ט ע"א) וועפצא הם שני מינים. וכן דעת הסמ"ג ו"ת.

להרא"ש צריך לכתוב דוקא בדיו, ועפצים יד אינו דיו, אבל עפצים עם קומוס, הרי זה כשר.

בדין כח, כט, ל שחור, בין שיש בו לא מי עפצים בין שלא במי עפצים. הגה לב
ולכתחילה יחמיר לכתוב לג

מקורות הכתיבה

לשיטת הרמ"א מובא בדברי הרמ"א ב' הסברים מה כוונתו במה שכתב "ולכתחילה יחמיר" וכו':

א. דלכתחילה לא יעשה כשיטת המחבר, בעפצים וקנקנתום או בקומא ועפצים, כיון שהוי כתב שאינו יכול להמחק, ואנו צריכים שיהיה כתב שיכול להמחק, וזהו רק למצוה מן המובחר. ולדינא מותר, כמו שהבאנו לעיל מפ"י המשניות להרמב"ם.

ב. דלכתחילה יעשה כשיטת ר"ת דיו ממש, דהיינו מעשן עצים וכד', ולא יטיל לתוכו עפצים. משא"כ להמחבר משמע דאף לכתחילה, יכול לעשות הדיו מכל דבר, והעיקר שיהיה כתב המתקיים וניכר על הקלף, כמו שהבאנו לעיל בשם רבינו שמחה. (ביאור הלכה ד"ה בין שיש בו מי עפצים)

לב. הרמ"א מביא שיעשה מעשן עצים וכו', ואין כונתו שלא יעשה מהעצים ממש, דהרי ביו"ד (סרע"א ס"י) כתב הרמ"א דעדיף לעשות מן העץ ממש. (ביאור הלכה שם)

לג. המ"ב מביא שהיום נוהגים לעשות מעפצים וקומא וקנקנתום שמבשלים אותם ביחד, לפי שיטת הרמב"ן דלעיל וכן מובא במג"א, שלא ראה שנהגו לעשות מעשן עצים וכד'. ואולי עשו כדברי מהרי"ל מקוצים. וכן מובא בעוד פוסקים (גט מקושר, ברכי יוסף) דיש לעשות משלושת המינים שהבאנו, ע"י בישול.

כח. במראה כחול, הביאור הלכה מחמיר בזה לשיטת כל הראשונים ואפילו להרמב"ם, שלשיטתו אפשר לכתוב אפילו שלא בדיו, עכ"פ בעינן מראה שחור, ולא כחול. ואם בשעת הכתיבה היה כחול וכשהתייבש הפך לשחור, מסתפק בזה הביאור הלכה, האם יש דין שיהיה שחור בשעת הכתיבה, או שמא מספיק שלאח"מ יהיה כתוב ע"ג הקלף, בצבע שחור. (ביאור הלכה ד"ה יכתבם)

כט. ברצועות של התפילין, אפי' שחורות ככחול, כשר. דכחול הוי ג"כ ממין השחור, ורק בפרשיות שבתפילין יש דין מיוחד הלמ"מ שיכתבו בדיו. ואפי' להרמב"ם שמכשיר שלא בדיו, עכ"פ צריך שיהיה ממש דומה לדיו, דהיינו שחור ממש. (ביאור הלכה ד"ה יכתבם)

ל. שחורות כעורב, משמע מהגמ' במס' נדה (דף כ' ע"א) שאינו דומה לשחור. אמנם במדרש נאמר, שחורות כעורב אלו האותיות. וע"כ רוצה הביאור הלכה לומר, דאולי בשעת כתיבה שעדיין לח, דומה הדיו לעורב שהוא קצת יותר אפור ולאחמ"כ כשיתייבש הדיו, הוי שחור ממש, ולהלכה הוי כדיו ממש וכשר. (ביאור הלכה שם)

לא. לשיטת המחבר יכתוב בדיו, בין שיש בו מי עפצים ובין שאין בו, והכונה לאפוקי מדעת התוס' שפוסל בדיו שיש בו עפצים. ועכ"פ לשיטת המחבר בעפצים לבד פסול.

בדיו לד העשויה להמא מעטן עלים או שמנים שרויים זמי עפלים וכמו שיתבאר בי"ד סי'
 רע"א. כתב אפי"מב אות

מקורות הכתיבה

לח. דיו שאינו בהכשר אסור לקנותו ולהשתמש בו. ונאמרו בדבר ה' סיבות:

א. לכתחילה צריך שיהיה דבר הבא מן העץ.
 ב. י"א שגם הדיו צריך לשמה.

ג. קיים חשש אולי מעורב בו דבר טמא ואינו מן המותר בפ"ך.

ד. לפי הרמב"ן צריך לבשל את הדיו.

ה. חיישינן אולי אינו שחור המתקיים ע"ג הקלף. (ביאור הסופר ס"ג ס"א ד"ה בדיו)

לט. המגיהים שקשה להם להשתמש בנוצה ולוקחים עט ברזל דק, יזהרו להשתמש דוקא בדיו כשר ולא בעט שחור וכד'. ואם עבר ותיקן בעט שחור, בדיעבד אין לפסול. (ביאור הסופר שם)

מ. אם הדיו נראה שחור, וכשמהפך הכתב לצדדים נראה צבע אחר, לית לן בה, דעיקר כשרותו איך הוא נראה כשמונח על השולחן כדרכו. (מו"ר הגר"ש זולדן שליט"א)

מא. אם הדיו היה שחור, ואח"כ מחמת יושן נהיה חום, נבאר לקמן בעוהשי"ת. (סעיף כ"ז)

מב. כתב אפילו אות אחת, בשאר מיני צבעונים שאינם שחור, ואפי" רק מקצת האות כגון קוצו של יו"ד, הרי זה פסול. (מ"ב ס"ק ט'
 (")

דמה שעשוי מעשן עצים ושמנים גרידא, מתקלקל מהר ונמחק. (מ"ב סק"ח)

לד. כביאור הלכה מובאים כמה סוגי עירוב של דיו וההלכה בהם:

א. עפצים גומא וקנקנתום, כשר. ויעשה לכתחילה ע"י כישול. (תשובות משכנות יעקב סי' ל"ד)

ב. עפצים וגומא, כשר. ויעשה לכתחילה ע"י כישול. (שם)

ג. עפצים וקנקנתום, כשר (פמ"ג). ולכתחילה לא יעשה כן.

ד. קנקנתום וגומא, צ"ע בדעת הגר"א בזה.

ה. קנקנתום לבד או עפצים לבד או גומא לבד, הגר"א פוסל, והפמ"ג מסתפק. (ביאור הלכה ד"ה בין שלא)

לה. מותר לכתוב מדיו הנעשה מסתם יינם. אבל השערי תשובה מביא, שכדאי לקדש עצמו במותר לו ולהרחיק מן הכיעור ומן הדומה לו. (שערי תשובה סק"ד)

לו. אין צריך שיהיה דיו עשוי לשמה. ולכתחילה כדאי להדר לעשותו לשמה, ואפי"ה מותר להשתמש בדיו לדבר חול. (מ"ב בשם בית לחם יהודא, מקמ"ע יו"ד סי' רע"א ס"ק ל"ח)

לז. דיו שלא צף ע"ג הקלף רק נספג בפנים פסול. ובדיעבד יש מכשירים. (בני יונה יו"ד סרע"א
 (ס"ו)